

УДК: 940.5 (477)

Турчина Л. В.

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ: ШКІЦ ДО СТАНОВЛЕННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТИРІВ

Важливе значення для розкриття і розуміння суспільно-політичної діяльності М.Хвильового мають питання, пов'язані зі становленням його особистості. Він вабить до себе не лише як письменник, а радше як один з найяскравіших представників певного громадського типу українських патріотів, національні почуття яких не суперечили принципіві “пролетарського інтернаціоналізму”, які мріяли про Україну як самостійну соціалістичну державу, незалежну від централізаторської політики московського центру. Щоб зрозуміти, на якому ідеологічному ґрунті з'явилися такі переконання, доцільно звернути увагу на умови, в яких відбувалося становлення майбутнього письменника і суспільно-політичного діяча України. Іншими словами, через формування світогляду М.Хвильового можна відстежити один зі шляхів приходу до ідеології націонал-комунізму.

Серед різнопланових досліджень останніх років щодо діяльності та творчості М.Хвильового не з'явилося і досі наукової біографії письменника, хоча саме ця проблема була поставлена на перше місце видавцями закордонного п'яти томного видання М.Хвильового серед ряду актуальних проблем[1, с.144]. Період дитинства та юнацьких років М.Хвильового до сьогодні залишається найменш дослідженим, що можна пояснити складністю і суперечливістю джерельної бази з даного питання. Традиційно уявлення щодо формування особистості можуть дати автобіографічні матеріали, мемуари близьких і родичів, аналіз загальних настроїв і переконань відповідної доби у суспільстві.

Серед основних документів автобіографічної спадщини М.Хвильового виділяється “Краткая биография члена КП(б)У (апрель, 1919, партбилет №280655) Николая Григорьевича Фитилёва (Литературный псевдоним Микола Хвильовий)”, датована 24 листопада 1924 року і написана на вимогу партійних органів[2]. Її відрізняють лаконічна, офіційно-ділова мова документу, незначні, а може й непотрібні для офіційної автобіографії, подробиці випускаються, йдеться лише про головні події, які викладені у строгій хронологічній послідовності. Для обізнаних з творчим стилем М.Хвильового-письменника складається враження, що документ написаний кимось іншим.

Значно більше значення для аналізу періоду формування особистості М.Хвильового має “Уривок з автобіографії”[3] – невеликі за обсягом спогади, які подають реальну картину життя письменника у дитинстві, в тому числі визначають його ставлення до Бога, стосунки в родині тощо. За формою спогади більше схожі на художній етюд, ніж на документ, корисний для вивчення життєвого шляху М.Хвильового, але ж йому немає рівних для розуміння світосприймання дитини-підлітка-юнака-М.Хвильового, адже хронологічно спогади обіймають значний період життя письменника – від народження до кінця громадянської війни.

**МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ:
ШКИЦ ДО СТАНОВЛЕННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТИРІВ**

До автобіографічної спадщини відносимо також листи письменника, як особистого характеру, так і офіційні, а також деякі фрагменти суто літературних творів, які мають безпосереднє відношення до життєвого шляху М.Хвильового¹.

Як правило, значний масив інформації про період формування тієї чи іншої значної особистості можна отримати від близьких, родичів, друзів. Не є виключенням у цьому ряду й і М.Хвильовий. Через обмеженість інформації автобіографічного характеру переважну більшість фактів з раннього періоду життя М.Хвильового маємо від його двоюрідної сестри Л.Смаковської[4, с.7], з періоду першого шлюбу – від рідної сестри першої дружини Д.Гашенко[5], про окремі епізоди дохарківського періоду життя – від знайомих – П.Шигимаги[6], І.Варви, О.Гана[4] та інших.

Окремо від традиційного трактування біографії М. Хвильового постає стаття П.Василевського[7], написана з використанням спогадів людей, особисто знайомих з письменником.

Таким чином можна стверджувати, що на сьогодні існує більш-менш вагома джерельна база для вивчення дохарківського періоду життя письменника. Крім того, значну допомогу отримуємо з вже існуючих досліджень життя та творчості письменника[4; 8-10], які ґрунтувалися на тому чи іншому комплексі джерел, але не охоплювали всі відомі на сьогодні через об'єктивні причини.

Отже, народився Микола Хвильовий (справжнє прізвище Фітільов) 1 грудня за старим, а 14 грудня за новим стилем 1893 року в селищі Тростянець Охтирського повіту Харківської губернії (нині Сумська область) у родині вчителя Григорія Олексійовича Фітільова, який нібито походив із збіднілого дворянського роду[4, с.9].

Достеменно відомо, що його мати Єлизавета Іванівна (дівооче прізвище Тарасенко), була дочкою бухгалтера маєтків мільйонера Кеніґа, дід її був француз, а баба – українська кріпачка[11, с.399]. На час народження Миколи вона була одружена з Г.Фітільовим. Переважна більшість сучасників і дослідників життя письменника вважають його за батька М.Хвильового. Принаймні і сам М.Хвильовий в своїй біографії члена КП(б)У і в “Уривку з автобіографії” про Г.Фітільова пише як про рідного батька.

Однак, П.Василевський, на підставі спогадів О.Кисельова - далекого родича М.Хвильового за материнською лінією, А.Свашенко - мешканки будинку “Слово”² та письменника-в'язня В.Гжицького, також колишнього мешканця будинку

¹ Щодо останніх, то трактувати їх як автобіографічні доводиться зі значною обережністю. Справа у тому, що у повоснні роки серед публіцистів та деяких дослідників української діаспори побутувала думка, що такі твори М.Хвильового, як “Я(Романтика)”, “Мати” написані ним за подіями власного життя, з чого випливав недвозначний висновок, що їх автор був членом революційної ЧК, розстріляв власну матір, а з нею і черницю Богодухівського жіночого монастиря. Такі твердження стали у подальшому підґрунтям для безпідставних звинувачень М.Хвильового у співробітництві з органами НКВС тощо.

² Будинок “Слово” існував у Харкові з 20-х років, він був побудований за радянських часів з метою надати письменникам житло. У ньому отримав квартиру М.Хвильовий з родиною, тут мешкали багато його друзів – М.Куліш, І.Дніпровський та інші. У середині 30-х років, коли значна кількість мешканців були репресовані, його у народі стали називати “Крематорій”.

“Слово”, стверджує, що батьком М.Хвильового був заможний селянин з колишніх козаків з-під Охтирки Дмитро Дорош. Він вважає, що мати майбутнього письменника певного часу “согрішила” з Д.Дорошем. Автор статті впевнений, що М.Хвильовий з юнацьких років знав таємницю свого народження та особу батька. Однак, спілкуючись постійно з Д.Дорошем, він не розголошував цю таємницю, зберігаючи честь матері та не “підставляючи під удар” пізніше свою репутацію через “куркульство” Д.Дороша[7]. Непрямими підтвердженнями версії П.Василевського є свідчення О.Кобця, який оповідає чутки, що ходили на початку 20-х років в Києві про М.Хвильового, він згадує, що М.Хвильового називали незаконнонародженим[12, с.153]; а також згадка про якогось “медіума” Дороша В.Винниченком в нотатках про самогубство М.Хвильового[13, с.217].

П.Василевський наводить іронічно-жартівливу строфу, яка належала перу М.Хвильового і була написана на початку 20-х років для підтвердження своєї версії:

“Я – не фітіль,
бо не звідтіль...
І моя мати не така,
Тому-то й син я козака...”[7].

Важко погодитися остаточно з цією версією. Подібні факти біографії навряд чи деінде підтверджені документально, очевидно жодного з сучасників тих подій вже немає в живих. І, якщо навіть прийняти версію П.Василевського за основну, все одно слід брати до уваги, що дитячі роки М.Хвильовий провів таки поряд з Г.Фітільовим і, очевидно, вважав його деякий час за рідного батька.

Г.Фітільов прийшов учетилувати у Тростянець після того, як наприкінці 80-х років XIX ст. його виключили з Харківського університету за народницьку діяльність[4, с.9-10]. Це була людина своєрідних запитів і звичок, яка мала бажання прищепити і Миколі любов до народництва. Певною мірою йому це вдалося: за власним висловом М.Хвильового, “од народницького душака я й досі ніяк не одкараскаюсь”[14, с.840]. Письменник вважав, що Г.Фітільов мало уваги приділяв дітям, яких у родині було п’ятеро – два сини і три доньки, оскільки жоден з них не отримав традиційно потрібної освіти, враховуючи соціальне становище батька[2, с.830].

Очевидним є той факт, що майбутній український письменник і громадський діяч перші роки свого життя виховувався у російській (або зросійщеній) родині. Хто ж тоді прищепив йому любов до України та її мови? Виявляється, це була бабуся (ймовірно йдеться про матір Єлизавети Тарасенко), яка говорила українською мовою, а в глухі слобожанські вечори розповідала маленькому Миколі про домовиків, лісовиків тощо. Від бабусі письменник навчився говорити українською[14, с.840]. Отже, можна припустити, що родина Тарасенків була підґрунтям, з якого почала формуватися національна свідомість М.Хвильового.

З автобіографічного джерела довідуємося, що родинне життя маленького Миколи не було щасливим. Між Г.Фітільовим та його дружиною не завжди існувала згода. Більше того, Микола – найстарший у родині з дітей – був єдиним заступником матері, коли батько нерідко приходив додому напідпитку запівніч і

**МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ:
ШКІЦ ДО СТАНОВЛЕННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТИРІВ**

починав тягати мати за волосся. “Очевидно, саме з цих років, життя і почало з мене виховувати атеїста”, - писав М.Хвильовий. Справа в тому, що він просив Бога захистити матір від побоїв Г.Фітільова:

“ – Боженьку, - мовчки молюся я, - куди ж ти дивишся?

Але пустельно було навкруги, і відповіді я не чув”[3, с.106].

В решті-решт родинне життя Фітільових не склалося, у 1904 році вони розлучилися[15, с.148]. П.Василевський твердить, що саме народження Миколи призвело до розриву, незважаючи на те, що крім Миколи, Г.Фітільов разом з дружиною мали четверо спільних дітей[7].

Після розлучення Г.Фітільов продовжував вчителювати. Певний час, коли М.Хвильовий навчався і працював у Красному Куті, він мав можливість з ним спілкуватися. Напередодні Першої світової війни Г.Фітільова розбив параліч, він мешкав окремо від родини в с.Котельві, подальша його доля невідома.

Єлизавета Іванівна переїхала разом з дітьми на хутір Зубівку до маєтку своєї рідної сестри, одруженої з поміщиком М.Смаковським, де перебувала близько двох років. Згодом знайшла роботу у церковно-приходській школі села Чернеччини на Богодухівщині, а пізніше – у народній школі на хуторі Дем’янівка, недалеко від Диканьки. Тут вона жила до того часу, коли Микола, її старший син, став відомим письменником.

Микола ж залишився після переїзду матері в родині Смаковських. Можна припустити, що у такий спосіб родичі намагалися допомогти матеріально його матері. Завдяки ним він вчився у Колонтаєвській початковій школі та у вищій початковій школі містечка Красний Кут, це були єдині навчальні заклади, які закінчив М.Хвильовий.

Значну роль у формуванні національного світогляду М.Хвильового відіграв викладач російської мови та літератури краснокутської вищої початкової школи А.Кривохатський. Свідомий українець, він на своїх уроках з історії російської літератури не проминав жодного випадку, на якому б можна було показати учням утиски, яких завдавала Росія Україні через переслідування української культури. Крім того, українські симпатії підтримували в душі юнака “українофіл” – учитель колонтаєвської школи О.Селівановський та його дружина[4, с.11-14].

Майбутній письменник так і не здобув ґрунтовної освіти. Усі наступні намагання дати хлопцеві гімназичну освіту не мали успіху. Перша невдала спроба здобуття атестату була пов’язана з Охтирською гімназією. Згадка про неї у “Краткой биографии” з’являється в зв’язку бажанням М.Хвильового довести до відома партійної трійки, на вимогу якої було написано документ, свою ще “дитячу революційність”. Він констатує, що навчання у гімназії було припинено у зв’язку з його участю у так званому українському революційному гуртку. Г.Фітільову було запропоновано відвести сина на квартиру до місцевого жандарма[2, с.830]. О.Ган наводить більш детальну картину “революційної діяльності”. М.Хвильовий, за його словами, десь діставав заборонену літературу, проводив політичну пропаганду серед зубівських селян та наймитів, підтримував зв’язок зі студентом-революціонером з сусідньої Костянтинівської цукроварні. Після цього М.Хвильовий

вступив до п'ятого класу Богодухівської гімназії, куди його віддав М.Смаковський, але й тут йому не поталанило. Живучи в місті, М.Хвильовий мав серед друзів соціалістів-революціонерів. Директор та інспектор провінційної гімназії мали через нього неприсмності з богодухівською поліцією. Впливовість М.Смаковського у місцевих владних колах деякий час рятувала його небожа від великих прикростей. Однак через те, що юнак не вгамовувався й, крім того, зневажав керівництво, це не могло довго тривати. Керівництво навчального закладу порадило М.Смаковському взяти небожа з гімназії і тримати його під своїм наглядом.

Жодних переконливих документальних свідчень стосовно вказаних фактів О.Ган не подає. Але даний перебіг подій логічний і відповідає обставинам того часу. Саме у 1910-1914 роках революційна боротьба проти російського самодержавства активізувалася, вона охопила не тільки студентські, а й шкільні кола. На порядок денний українські політичні партії знову висували питання про впровадження української мови до шкільного навчального процесу, введення української мови та української літератури як окремих предметів. Зухвальство М.Хвильового щодо керівництва гімназії теж не було абстрактним бунтом невдоволеного юнака. Л.Смаковська свідчить, що ще перед гімназією Микола читав їй багато поезій Т.Шевченка та інших українських поетів, причому декламував напам'ять доброю українською мовою. Враховуючи це, є підстави вважати, що М.Хвильовий прийшов до гімназії з цілком сформованими національними симпатіями. У гімназіях же на той час панувала офіційна російщина і сувора дисципліна. Цілком природно, що волелюбний, гордий характер юнака з виразними проявами національної свідомості не міг не збунтуватися. І це насправді могло бути головною причиною його звільнення з гімназії.

Невдачі з навчанням змусили хлопця шукати роботи, щоб самому заробляти на життя. Як вважає О.Ган, М.Хвильовий у цей час влаштувався писарчуком до канцелярії М.Смаковського, у 1914-1915 роках він працював слюсарем у Краснокутській ремісничій школі, однак ніде не залишався надовго [4, с.15-16].

Наступні роки життя письменника включно до 1921 року важко хронологічно відслідкувати, оскільки джерела стосовно даного періоду носять суперечливий характер. Так, автобіографічні документи описують "мандри" письменника Україною, які перериваються війною, службу у царській армії, участь у революційних подіях та громадянській війні. Цей час свого життя М.Хвильовий практично не пов'язує з рідними місцями. На відміну від нього, переважна більшість спогадів вказує на те, що здебільшого у цей час він перебував у Богодухові та Рублівці. На нашу думку, слід більше довіряти знайомим М.Хвильового, ніж йому самому, оскільки автобіографії мали за мету довести тривалість революційних настроїв та вчинків М.Хвильового, перевірити які за тодішніх обставин було практично неможливо, що могло підштовхнути автора, якщо не до брехні, то принаймні до перебільшень.

Отже, як пише М.Хвильовий, напередодні війни він працював чорноробом, вантажником тощо; проводив агітаційну роботу серед робітників, і така ситуація тривала до оголошення війни. При цьому слід вказати на різні аспекти, які

**МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ:
ШКІЦ ДО СТАНОВЛЕННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТИРІВ**

висвітлюють два документи: офіційний – наголошує на ідейних засадах агітаційної роботи; літературно-художній – містить спогади про скрутне матеріальне становище молодого голодного “мандрівника”. Очевидно, саме в цей час сільський хлопчина вперше замислюється над своїм ідейним багажем, який він успадкував від народника Г.Фітільова; він звертає свою увагу на пролетаріат, вступає до його лав, щоб продовжувати агітаційну роботу, однак несподівано губиться у “тисячному потоке робочих”. Не звиклий до такого ставлення до себе, М.Хвильовий кидає роботу на Дружківському заводі і мандрує до Таганрогу, де влаштовується працювати вантажником, потім підвізником коксу, однак в жодному з місць він не затримувався надовго, оскільки його не влаштовувала експлуатація праці, він почував себе одинаком і хотілося повернутися назад до “босяцької вольності”. Ідейну сутність цього періоду життя М.Хвильовий пов’язує з інтуїтивним анархізмом, відзначаючи, що на той час із засадами анархізму був знайомий лише за однією брошурою М.Бакуніна. Зі свого боку відзначимо, що, очевидно, даний інтуїтивний анархізм більше ґрунтувався на залишках юнацького максималізму та прагненні свободи, а не на поглядах М.Бакуніна. В “Уривку з автобіографії” автор зізнається, що благославляє ці роки свого життя, настільки вони були безпечно щасливими. “Тільки одна темна пляма стоїть у них” – згадка про голодування[2, с.831; 3, с.106-107].

Пізніше деякі біографи, як вітчизняні [1, с.144], так й іноземні[16], дізнавшись про обставини цього періоду життя письменника, виводили його соціальне становище з робітничої маси, натомість партійне керівництво звинувачувало М.Хвильового та його оточення у тому, що вони навмисно, “для підвищення авторитету Хвильового пустили “утку” про його робітниче походження[17]. Очевидно, що така ситуація виникла через недостатню поінформованість біографів письменника і без його участі. Літератор завжди ніяковів, коли його називали робітником, бо вважав, що люди можуть подумати, що він у такий спосіб намагається здобути собі “чин”. З цих років “заводського у мене залишилось: - писав М.Хвильовий, - пролетарська (непоказательна) фізіономія, матеріальне становище і дух протесту”[14, с.840-841].

Значні розбіжності зустрічаємо у документах щодо участі М.Хвильового у Першій світовій війні. Він пише, що опинився в армії на початку 1915 року, до такого схиляється і О.Ган. Однак, П.Шигимага твердить, що познайомився з М.Хвильовим восени 1915 року, коли той мешкав у матері в с.Дем’янівка. Взимку 1915-1916 років майбутній письменник брав активну участь у драматичному гуртку сусідньої Рублівки і вже в цей час виявляв “глибоку національну свідомість”[6, с.113-114]. Чим конкретно займався М.Хвильовий протягом вказаного періоду П.Шигимага не згадує. Однак, як знаємо зі свідчень самого М.Хвильового, підтверджених Л.Смаковською, після виключення з гімназії він займався самоосвітою. Крім загального читання художніх творів, Микола вивчав французьку мову і студіював гімназичні підручники. Є підстави думати, що він хотів отримати атестат зрілості екстерном. У ті часи цей спосіб досягнути середню освіту для дітей бідних верств населення був дуже популярним. Так закінчили гімназію майбутні

близькі друзі письменника М.Куліш, І.Дніпровський, О.Досвітній. Навесні 1916 року це питання мало стати актуальним і для М.Хвильового, бо в цей час було скасовано закон, згідно з яким старшого сина багатодітних батьків не мобілізували. Отже, М.Хвильовий мав йти до армії, а середня освіта давала б йому певні привілеї. Нам невідомо, чи була зроблена спроба скласти іспити, чи щось завадило юнакові зробити цей крок, однак він так і не отримав атестату. Непрямим підтвердженням занять хлопця самоосвітою є і той факт, що не здобувши гімназичного атестату, його сучасники, доволі освічені люди, науковці, зокрема професор М.Зеров, поважали М.Хвильового за глибокі знання й освіченість[18, с.207].

П. Шигимага подає згадку про перші твори М.Хвильового. Він стверджує, що читав їх йому М.Хвильовий в липні 1916 року в Богодухові, куди переїхав навесні цього ж року. Перші твори М.Хвильового було прозові, написані українською мовою, мали вигляд подорожніх нотаток[6, с.114]. Свідчення П.Шигимаги спростовує твердження про те, що починав М.Хвильовий як поет. Згідно з хронологією О.Гана, читання творів відбулося ще до 1915 року, правда, автор не вказує на їх форму[4, с.17].

На думку П.Шигимаги, М.Хвильовий був добровільно мобілізований до армії (з цим фактом погоджуються всі автори) тільки восени 1916 року: “йшов Микола в армію з моєї хати. Ми з Маликом провели його (...), моя мама дала йому на дорогу харчів”. Сам М.Хвильовий вказує, що потрапив до Ващенківських казарм м.Харкова, натомість П.Шигимага доводить, що наприкінці 1916 року письменник перебував “ще на вишколі в м.Чугуєві і прислав нам звідти листи”. Цей факт підтверджує і О.Ган, який пише, що М.Хвильовий потрапив до 7 роти тридцятого запасного полку в Чугуєві[2, с.832; 3, с.107; 4, с.17; 6, с.115].

Про фронтний період життя М.Хвильового маємо відомості, на жаль, тільки з автобіографічних джерел. Знаємо, що спочатку він був рядовим піхотинцем 325-го Царевського полку, що займав позиції у Волинських болотах. “Бої, походи, вши, лямка пехотинця” – все це він витримав фізично, однак для його морального становища цей час став страшною кризою – “період полного духовного упадка”. Правдоподібно, що у значних військових подіях М.Хвильовий не встиг взяти участь, бо взимку 1916-1917 років відбувалася вже позиційна війна. Однак, він спостерігав і брав активну участь у солдатському революційному русі, став свідком тієї доби, коли мільйонна солдатська маса перебувала у стані невизначеності і хаосу. Відірваний від свого українського оточення, він швидко потрапив під вплив пітерського робітника-більшовика, який агітував проти війни. За висловом письменника, саме фронт зробив з нього більшовика[2, с.832; 3, с.107]. Можемо припустити, що саме політична незрілість, ізоляваність від традиційного оточення і наполегливість більшовицького агітатора створили сприятливі умови для прийняття молодою людиною певних ідеологічних засад більшовизму. Про те, що М.Хвильовий не став фанатичним прихильником цих ідей свідчить наступний факт біографії. Початок 1917 року застав М.Хвильового у Румунії. На той час він вже здобув собі популярності серед солдат “революційною пропагандою за війну проти свого тилу і за кінець війни проти німців і інших ворогів вроді галичан чи то

**МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ:
ШКІЦ ДО СТАНОВЛЕННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТИРІВ**

буковинців”. М.Хвильового було обрано членом полкової ради солдатських депутатів, а невдовзі після цього і депутатом на армійський з’їзд 9-ї армії генерала Личицького, де він уперше зустрівся з армійською українською радою (Роман, Румунія). Знайомство з поглядами членів цієї ради на війну, політичну ситуацію тощо виявило необгрунтованість більшовицьких ідей М.Хвильового. Надзвичайний вплив справила на нього незнайома до цього часу національна політична ідея. Письменник не згадує, які суперечливі думки не давали йому у той час спокою, але він здійснює вчинок, що лишається показовим для всього його подальшого життя. На з’їзді він пришпилює на груди два банти: червоний і жовто-блакитний. З поверненням до своєї частини у М.Хвильового з’явилися певні міркування щодо “вольностей” України, що призвело до виникнення суперечок з пітерським робітником.

Очевидним є факт, що на цій стадії революційних подій юнак був одурманений більшовицькою пропагандою про право націй на самовизначення та тимчасовим союзом більшовиків з українськими партіями, які домагалися автономії України. Крім того, не усвідомивши принципу демократичного централізму, М.Хвильовий розумів тоді більшовизм як децентралізовану владу рад. Отже, остаточно не розібравшись, що йому ближче, письменник залишив відкритим питання, до якого з політичних таборів на цей час примкнути. Він намагається поєднати у своєму світогляді дві несумісні ідеологічні позиції: більшовицьку комуністичну ідею та український національний дух, вважаючи себе українським більшовиком[2, с.832; 3, с.107].

Демобілізувався М.Хвильовий у другій половині 1917 року і відразу повернувся додому, на Богодухівщину. За словами О.Гана, який у 1917-1919 роках був свідком діяльності М.Хвильового, з армії останній повернувся з цілком сформованим українським національним світоглядом. У Богодухові М.Хвильовий влаштувався працювати при раді робітничих, селянських та солдатських депутатів, у відділ освіти, де керував позашкільною ланкою. У цей час, коли український рух отримав потужний революційний імпульс, М.Хвильовий не залишається осторонь. Незважаючи на те, що у 1925-1927 роках письменник звинувачував “Просвіту” у всіх існуючих гріхах, у 1917 році він очолював Рублівську “Просвіту”. За словами того ж О.Гана, Рублівка 1917-1918 років зазнала “культурного ренесансу” завдяки ентузіазму М.Хвильового. Його запал і настрої передавалися і байдужим до національної справи людям. Разом з колом однодумців він влаштовував українські вистави, концерти. У дуеті з К.Гашенко, своєю майбутньою дружиною, виконував романси “Де ти бродиш, моя доле” та “Коли розлучаються двоє”, які були на той час популярні[4, с.19-20].

Слід відзначити, що революційні події в Україні стали часом перевірки М.Хвильовим своїх світоглядних орієнтирів, ми не можемо говорити про витриманість ідеологічних поглядів письменника у цей час. Так, правдоподібно, взимку 1918 року до Дем’янівки приїхав молодший брат М.Хвильового – Олександр, член РКП(б), який працював в одній з московських кузень. Очевидно, що на письменника справили враження розповіді брата про московське повстання

проти юнкерів, в якому брав участь О.Фітільов. На цей же час припадає пропозиція А.Заливчого, одного з фундаторів партії боротьбистів, М.Хвильовому вступити до якоїсь політичної партії, тобто визначитися з політичними поглядами. За словами письменника, в його голові була повна “неразбериха”, і він залишився позапартійним, але не відмовився від політичної роботи серед народної маси[2, с.833].

Ідейно-політична невизначеність М.Хвильового протягом 1918 року найкраще підтверджується його непослідовними діями. Навесні 1918 року, з приходом німців, він деякий час працював канцеляристом в одній з богодухівських установ. Згодом подався до Харкова, де працював вантажником, потім двірником, санітаром, канцеляристом. Це тривало ймовірно до середини 1918 року, коли М.Хвильовий повернувся до Рублівки. С.Кітт пригадує, що у 1918 році в хаті його батьків часто збиралася молодь, яка дискутувала на політичні теми. Серед багатьох присутніх був і М.Хвильовий, який висловлював дуже ліві погляди, що не подобалося господарям[6, с.115; 19, с.124-125]. Не задовольнившись політичними дебатами, М.Хвильовий поїхав до с.Мурафа (Богодухівський повіт), де під час гетьманату було утворено повстанський загін, до якого він і приєднався. На думку О.Гана, цей загін створили ревні прихильники Центральної Ради і він боровся за незалежність України[4, с.26-27].

Однак восени 1918 року, коли почалося повстання С.Петлюри проти гетьмана, М.Хвильовий разом з братом Олександром організує повстанський загін в с.Козіївці. Загін вів бойові дії проти гетьманських і петлюрівських військ і ставив за мету підняти повстання в Богодухові. На одному із засідань повстанського комітету М.Хвильового з товаришами взяли у полон козаки куреня ім.Гонти. Петлюрівці хотіли розстріляти “комітетчиків”, але в цей час один із загонів М.Хвильового повернувся до Рублівки, між ними та петлюрівцями зав’язалася перестрілка, завдяки якій М.Хвильовому вдалося втекти та приєднатися до загону, а його товаришів невдовзі розстріляли. Коли було оголошено про утворення Директорії – виконавчого органу Української Народної Республіки, загін М.Хвильового, вірогідно, підтримав нову владу. Однак невдовзі розпочався наступ радянських військ зі сходу. Як згадує І.Варва, М.Хвильовий перебував у стані непевності та відчаю. Чи міг свідомий більшовик жалкувати з приводу приходу на його землю влади рад? Здається, що ні. Тим більше, що загін М.Хвильового відійшов на захід до Опішні (Полтавська обл.) подалі від радянських військ[4, с.26-27; 2, с.834; 3, с.107].

Невдовзі М.Хвильовий повертається додому. Очевидно, що письменник не може розібратися з думками, він зневірюється в українському політичному русі, який так і не став організованим, щоб протистояти ворожим силам; відходить від політичних справ. Десь узимку 1918/1919 року М.Хвильовий бере цивільний шлюб з К.Гашенко, і вони разом виїжджають до Сум. За короткий час знову повертаються до Богодухова, де вже було встановлено радянську владу. Здається, що М.Хвильовому нічого більше не лишалося, як її визнати. Він стає членом райвиконкому у Рублівці, відповідаючи за культурно-освітню роботу[19, с.125].

**МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ:
ШКІЦ ДО СТАНОВЛЕННЯ СВИТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТИРІВ**

Очевидно, що на цей час припадає вступ М.Хвильового до лав КП(б)У, як зазначено у “Краткой биографии” – квітень 1919 року. Візьмемо до уваги політичні обставини того моменту: всі заходи Директорії, націлені на завоювання влади в Україні, зазнали поразки; з півдня починають форсований наступ війська генерала А.Денікіна; радянська влада, яка встановилася в регіоні, не утискає права українців, заохочує їх до співпраці. Крім того, М.Хвильовому на цей час вже виповнилося 25 років, він є достатньо відомою і популярною особою у своїй місцевості, йому вже не раз пропонували приєднатися до того чи іншого політичного табору, й письменникові здається, що настав момент обирати, з ким йти далі.

Таким чином, народився і виховувався майбутній письменник у зросійщеному середовищі. Атмосфера, яка оточувала дитину у батьківській оселі позначилася на характері М.Хвильового і на його подальших діях непослідовністю вчинків, суперечливістю ідеологічних орієнтирів. У дитячі роки любов до України пробудила у ньому його бабусю по материнській лінії. З часом, оселившись в родині Смаковських, юнак потрапив до українського інтелектуального середовища, яке спонукало його до читання творів українських авторів. Позитивним досвідом у невдалих спробах отримати атестат зрілості у гімназіях можна вважати формування зачатків української свідомості М.Хвильового.

Виходячи з цього, М.Хвильовий належав до тієї верстви населення, яка ще до революційних подій 1917 року виразно виявляла свої українські симпатії. Однак, неврівноваженість політичних уподобань, невизначеність власної політичної платформи призвели до намагань поєднати у своїй свідомості національні погляди з більшовицькою соціальною програмою. Події ж 1917-1919 років – невизначеність українських партій щодо своєї політичної програми, їх неспроможність керувати масовим національним рухом і зберегти владу, а також активна більшовицька пропаганда, підтримана організованими військовими угрупованнями, популістське гасло про право націй на самовизначення - призвели М.Хвильового, як і багатьох інших свідомих українців, до лав КП(б)У. Щодо подвигів письменника під час Першої світової війни, революції та громадянської війни, то, здається, що він назагал, за своїм внутрішнім покликанням, не був військової вдачі і займався цим швидше з вимог часу, ніж за власним бажанням. Так само не проводив він й активної політичної роботи. Як згадують очевидці подій, М.Хвильовий ніколи не виступав на мітингах чи на зборах, хоч і став членом КП(б)У, відверто не виголошував своїх думок, не здійснював якоїсь визначної ідеологічної роботи. Його цілком влаштувала скромна посада керівника позашкільної мережі освіти, яка давала змогу спостерігати, трансформувати й описувати навколишнє життя.

Щодо тих фактів, які М.Хвильовий наводить у своїх автобіографічних творах і які суперечать свідченням очевидців подій, то, здається, що він свідомо припускався перебільшень та похибок, щоб висловити свою прихильність до режиму і правлячої партії. Ймовірно, час написання (1924 рік) був тим періодом у житті письменника, коли він не збирався “гайнути проти течії”, а намагався спокійно облаштувати своє життя. Очевидно, що через це ми не можемо повністю довіряти зазначеним документам.

Слід також додати, що період життя письменника від народження до переїзду до Харкова у 1921 році є найменш вивченим та дослідженим. На жаль, з'ясувати сьогодні більш детально події дитячих та юнацьких років життя письменника, визначити точно, без припущень світоглядні орієнтири не уявляється можливим, і тому вказана проблема потребує подальшого вивчення.

Література

1. Костюк Г. Неопалима купина. Роздуми редактора п'яти томника М.Хвильового // Костюк Г. Літературно-мистецькі перехрестя (паралелі). – Вашингтон-К., 2002. – С.139-154.
2. Хвильовий М. Краткая биография // Хвильовий М. Твори: У 2 тт. – К.: Дніпро, 1990. – Т.2. – С.830-837.
3. Хвильовий М. Уривок з автобіографії // Вітчизна. – 1987. - №12. – С.106-108.
4. Ган О. Трагедія Миколи Хвильового. – (Б/м.): Прометей, (б/д.). – 77 с.
5. Гащенко Д. Листи до Г.Костюка // Хвильовий М. Твори: У 5 тт. – Нью-Йорк – Балтимор – Торонто: Об'єднання українських письменників "Слово" і Українське Видавництво "Смолоскип" ім.В.Симоненка, 1986. – Т.5. – С.39-51.
6. Шигимага П.І. Факти до біографії М.Хвильового // Хвильовий М. Твори: У 5 тт. – Нью-Йорк – Балтимор – Торонто: Об'єднання українських письменників "Слово" і Українське Видавництво "Смолоскип" ім.В.Симоненка, 1986. – Т.5. – С.113-117.
7. Василевський П. Агонія Миколи Хвильового під тінню голоду і смерті // Буковинське віче. – 1993. – 8 грудня.
8. Костюк Г. До нового трактування біографії М.Хвильового // Хвильовий М. Твори: У 5 тт. – Нью-Йорк – Балтимор – Торонто: Об'єднання українських письменників "Слово" і Українське Видавництво "Смолоскип" ім.В.Симоненка, 1986. – Т.5. – С.15-36.
9. Лозицький В. Микола Хвильовий // Под знаменем ленинизма. – 1990. - №4. – С.52-60.
10. Жулинський М. Талант, що прагнув до зір // Хвильовий М. Твори: У 2 тт. – К.: Дніпро, 1990. - Т.1. – С.5-43.
11. Лавріненко Ю. Микола Хвильовий. Літературна силуетка // Лавріненко Ю. Розстріляне відродження. – Антологія. – 1917-1933. – Поезія – проза – драма – есей. – Мюнхен, 1959. – С.399.
12. Кобець О. Микола Хвильовий // Хвильовий М. Твори: У 5 тт. – Нью-Йорк – Балтимор – Торонто: Об'єднання українських письменників "Слово" і Українське Видавництво "Смолоскип" ім.В.Симоненка, 1986. – Т.5. – С.153-167.
13. Винниченко В. Із щоденних нотаток про самогубство М.Хвильового і М.Скрипника // Хвильовий М. Твори: У 5 тт. – Нью-Йорк – Балтимор – Торонто: Об'єднання українських письменників "Слово" і Українське Видавництво "Смолоскип" ім.В.Симоненка, 1986. - Т.5. – С.215-227.
14. Хвильовий М. Листи до Миколи Зерова // Хвильовий М. Твори: У 2 тт. – К.: Дніпро, 1990. - Т.2. – С.840-881.
15. Жулинський М. Талант надзвичайний і суперечливий // Вітчизна. – 1987. - №12. – С.144-149.
16. Kark E. Mikoła Chwyłowij // Biuletyn polsko-ukraiński. Tygodnik ilustowany (Warszawa). – 1933. – 25 czerwca.
17. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). – Ф.1, оп.20, спр.6220, арк.4.
18. Костюк Г. М.Зеров, П.Филинович, М.Драй-Хмара // Київські неокласики / Упор.В.Агєєва. – К.: Факт, 2003. – С.195-236.
19. Кітт С.М. Дещо про М.Хвильового // Хвильовий М. Твори: У 5 тт. – Нью-Йорк – Балтимор – Торонто: Об'єднання українських письменників "Слово" і Українське Видавництво "Смолоскип" ім.В.Симоненка, 1986. – Т.5. – С.124-126.